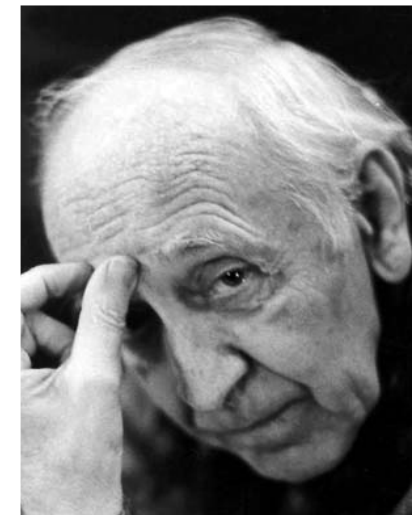

Antonija Bogner-Šaban

Aleksandar Augustinčić

- umjetnik nepresušne invencije

Zagreb, 19. listopada 1921.
– Zagreb, 31. siječnja 2010.

Kada sam jednoga jutra idući na posao ispred zgrade uredništva časopisa *Kazalište* u Basaričekovoj ulici dogovarala objavljivanje teksta gospođe Ljubice Wagner, odnosno svoj prilog o Aleksandru Augustinčiću, nisam slutila da će pisanje o njegovu stvaralačkom opusu pokrenuti u meni takvu buru bolnih sjećanja na naše dugogodišnje prijateljske susrete.

Aleksandra Augustinčića upoznala sam 1982. godine. Tada se u Palainovki na Ilirskome trgu, u povijesno markiranoj zagrebačkoj kavani na Gornjem gradu (danas suvremeno preuređen lokal), priređivala prva samostalna izložba Augustinčićevih scenografskih radova zasnovana na izboru iz arhiva Odsjeka za povijest

hrvatskog kazališta HAZU i skica u njegovu vlasništvu, a doskoro službeno darovanih ovoj instituciji. Ta je izložba kao i prethodne tematski srodne izložbe u "Palainovki" (Babić, Trepše, Froman-Uljanišćev-Zeđinski, Tompa) trebala, zahvaljujući inicijativi Branka Hećimovića i srčanoj potpori Marijana Matkovića, tadašnjega voditelja Instituta/Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, obnoviti interes i baciti drugačije svjetlo na tradiciju likovnog opremanja predstava.

Pojava sitnog i suhog, već tada ponešto pogurenog oblića Aleksandra Augustinčića kao i njegove živahno-sugestivne primjedbe ostavljale su poseban dojam na okolinu, uspostavljajući kreativnu ravnotežu usplahirenoj nervozni pri izboru eksponata (naukovanje i golemo kazališno iskustvo uz dodatak finoga humora). Odgovarajući potom na pregršt pitanja u izgledom skromnom katalogu, on osvjetljava svoje umjetničke nazore, a isto tako otkriva slabije poznate pa i nepoznate detalje iz svoga životopisa.

Jedan od najplodnijih scenografa u povijesti hrvatskoga kazališta, povremeni kostimograf i nenadmašni autor umjetničke rasvjete, Aleksandar Augustinčić rođen je u Zagrebu 19. listopada 1921. i od najranijeg djetinjstva obiteljski je vezan za kazalište (otac mi je bio *mebler*, izjavljuje), od statiranja u dječjačkoj dobi (Puccini *Madame Butterfly*) do "sudjelovanja" u izvedbi dramske opere *Boris Godunov* M. P. Musorgskog, kada je u naslovnoj ulozi u Hrvatskome narodnom kazalištu gostovao Fjodor Šaljapin, 7. studenoga 1935. Prožetost kazališnim duhom određuje njegovo profesionalno usmjerenje pa poslije slikarskog odjela zagrebačke Obrtne škole diplomira na Akademiji likovnih umjetnosti u klasi Ljube Babića, a potom kod njega pohađa i dvogodišnju specijalku za scenografiju. Iako je od Ljube Babića baštinio temelje, dobro izučivši grafiku i slikarstvo, scenografiju i estetiku, Augustinčić je na putu vlastitoga stvaralačkog sazrijevanja naučeno i prihvaćeno (težnja da uđe u strukturu materije, da izrazi likovnu bit funkcionalnom, ujedno i umjetničkom vizurom sceneske cjeline) nadopunjavao i usavršavao tijekom sti-

pendija u Parizu (1957. i 1965.) i Wagnerovu Bayreuthu 1966. godine.

Odmah poslije diplome na Akademiji, 1950. godine, pošiljava se u Hrvatskome narodnom kazalištu u Zagrebu kojem ostaje vjeran sve do svoga formalnog umirovljenja 1988. godine, ostvarivši ovdje više od dvije stotine dramskih, glazbenih i baletnih scenografija, a po prilici isto toliko u drugim zagrebačkim i ostalim hrvatskim kazalištima. Međunarodni ugled stječe gostovanjima (Ljubljana, Sarajevo, Skoplje, Subotica, Mostar, Torino), ali i izlaganjem scenografskih nacrti na specijaliziranim skupnim izložbama u Poljskoj, Austriji, Sjedinjenim Američkim Državama, Brazilu i Češkoj. U sklopu 9. International Quadrenniale of Stage Design and Theatre Architecture u Pragu 1999. pripala mu je čast scenografski samostalne izložbe.

Po naravi znatizeljan u kušanju različitih poticaja, prvo biva scenografski prihvaćen od proklamiranih redatelja (Gavella, Strozzi), potom vodi kreativni dijalog s njihovim sljednicima (Paro, Violić, Habunek, Škiljan, Šarčević, Durbešić), a suvereno poznavanje struke prenosi se i dalje te

ga s poštovanjem prihvaćaju i od njega uče novi kazališni naraštaji. Suženo prezentiran niz imena odnosi se prvenstveno na Augustinčićeva ostvarenja u dramskom programu, a da bi se izbjegao nesporazum u dokumentiranju činjenica, valja uz već spomenute redatelje istaći Augustinčićevu suradnju s N. Rojem, N. Turkaljem, S. Gašparovićem i V. Švacovom u glazbenim, kao i s Piom i Pinom Mlakarom, O. Harmošem, M. Froman, S. Kastl, N. Bidin, M. Šparemblekom u baletnim predstavama.

Od početka svoga kazališnog djelovanja Augustinčić ustraje na pročišćavanju i udaljavanju od realističko-naturalističkog oblikovanja scene, na upadljivoj čistoći forme te likovno oprema niz značajnih predstava koje će najaviti posebnost njegovih stvaralačkih pogleda. Finu stilizaciju unosi u dramu Mirka Božića *Skretnica*, 1951., a likovno poetičnu slikovitost u balet Frana Lhothe *Balada o jednoj srednjovjekovnoj ljubavi*. U početnim kreativnim godinama ostvaruje sjajne scenografije za Mascagnijevu operu *Cavalleria rusticana* i Ravelovu *Sat Španjolske*, potom za Strozijevu adaptaciju Flaubertove *Madame Bovary*, a kao rani dosegnuti majstorski vrhunac Augustinčićeva je suradnja s redateljem Brankom Gavellom u Shawovoj drami *Cezar i Kleopatra*, 1954., gdje je pored likovnih rješenja prvi put došla do izražaja suptilna igra rasvjete. Osvjetljenje u njegovim scenografijama nije samo popratan element nego poprima arhitektonski funkciju, kojom se gradi prostor igre u stilskom i tematskom suglasju s djelom i koncepcijom redatelja ili koreografa. Zainteresiran za primjenu aktualnih scenografskih tendencija, neka njegova rješenja sljevitom stiliziranom vizualnošću reduciranih linija i svjetlosnim markiranjem ogoljenih ploha diskretno ulaze u režiju, kada potencira poetsku igru između svjetlosno fokusiranih i zatamnenih dijelova pozornice, pri čemu konačni scenski efekt izbija iz Augustinčićeva izvršnog poznavanja odabranoga likovnog materijala.

Aktivni sudionik u procesu mijenjanja odnosa prema prirodi i značenju likovne sastavnice u konfiguraciji predstave, a istodobno i sam sustavno i nadasve inventivno tražeći prostor za vlastiti umjetnički (scenografski i svjetlosni) iskaz, Aleksandar Augustinčić poslije prvih zapaženih

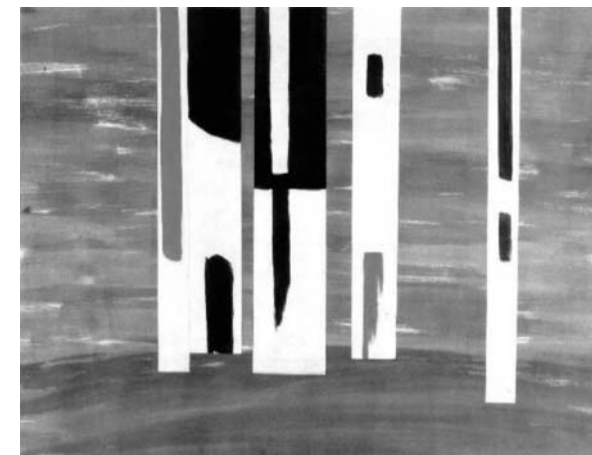
uspjeha, početkom pedesetih, nastavlja graditi, proširivati i dopunjavati svoju sve prepoznatljiviju i utjecajnu stvaralačku koncepciju koja rezultira nizom likovno začudnih dramskih predstava: *Iza zatvorenih vrata* J. P. Sartrea, *Egmont* J. W. Goethea, *Balade Petrice Kerempuha* M. Krleža (Nagrada grada Zagreba 1969.), *Puntari, hahari i jen šašavi pop* A. Krmptića. Između njegovih radova iz glazbenoga spektra, koji su puno slobodniji i eksperimentalniji nego njegova dramska rješenja, valja podsjetiti na scenografiju opere *Boris Godunov* Musorgskog 1975., Wagnerovih opera *Ukleti Holandez* (Nagrada grada Zagreba 1975.) i *Rajnino zlato* koju dirigira Lovro Matačić u Velikoj dvorani Vatroslav Lisinski, kao i nenadmašna likovna i rasvjetna rješenja u predstavi Verdijeva *Trubadura* 1985. Majstor scenske iluzije najveću autonomiju izraza ostvaruje u baletnim predstavama *Slike s izložbe* M. P. Musorgskog, *Mreža* D. Scarlattija, *Don Juan* R. Straussa, *Tmoružica* P. I. Čajkovskog, *Tri kavalira frajle Melanije* B. Papan dopula.

Dugotrajna stvaralačka nepresušnost i uporno veselje, zapravo iskrena umjetnička fasciniranost fenomenom kazališta donosi Aleksandru Augustinčiću Nagradu Vladimir Nazor za životno djelo 1996. godine.

Iako prethodna prosudbena intervencija narušava početnu stilsku intoniranost ovoga teksta, takav svojevrsni sadržajni otklon bio je nužno potreban zbog konačnog obrazloženja svrhe njegova pisanja, zbog Šandora intelektualca europskih obzora, odana prijatelja i nadasve samozatajna čovjeka.

Vratimo li se kronologiji Augustinčićeve vezanosti za Odsjek za povijest hrvatskoga kazališta HAZU, odnosno na njezin početak 1982. godine, iako ćemo utvrditi da se ona nastavlja i intenzivira u sve srdačnijem tonu i idućih godina bez neke posebne službene ili radne obveze. Dolazio je često nenajavljen, sjedao za stol u našoj internoj knjižnici, udomaćeno se raskomotio, okacio na stolac svoj sportski kaputić i torbicu, kavica bi u međuvremenu zamirisala (posebno mu je uslužen šećer), a potom bi njegov prisni prijatelj (poslije i naš) Ivica Antolčić, koji se obično pojavljivao u njegovoj pratnji, dijelio kao dar čuvene

Kraševe čokoladice. I razgovor je mogao početi, uvijek o kazalištu iz različitih vremenskih i tematskih aspekata, od posljednje premijere do neke spontane asocijacije iz prošlih, bližih ili daljih, godina. Ubrzo je Šandor (bez ikakva nametanja) preuzimao riječ (vodio je i usmjeravao razgovor), ali isto tako pozorno slušao (morali smo sve glasnije govoriti) naša pitanja i probleme, ne previdajući pritom sadržaje naših prethodnih susreta. Pričao je i o sebi, ali sada su ti podaci od suhoparnih datuma i pobrajanja imena dobivali svoj drukčiji život i puni umjetnički smisao, a njihova autentičnost bila je ponekad "zaslađena" pikantnim "štiklecima" koji su plastično oživljavali atmosferu stvaranja određene predstave (trebalo je snimati Šandorove solilokvije, to bi bila prava, stručno utemeljena literatura koja je sada otišla u nepovrat). O njemu kao scenografu, o njemu kao vrsnom likovnom, glazbenom i baletnom znalcu, ali i o kazališnoj povijesti (ne samo zagrebačkoj i hrvatskoj nego i svjetskoj) učila sam od Šandora. Tako su se godinama po prilici odvijali naši susreti s *pridruženim članom* (međusobno smo ga tako zvali bez njegova znanja), a onda se otvorila nova stranica našega druženja. Gotovo petnaest godina poslije Šandorove izložbe u Palainovki Branko Hećimović, voditelj Odsjeka za povijest hrvatskoga kazališta HAZU, predložio mu je 1997. godine retrospektivnu izložbu njegovih scenografskih radova u Muzejskom prostoru palače Narodni dom u zagrebačkoj Opatičkoj ulici. Šandor je, istina, odmah prihvatio ideju, ali nasuprot očekivanom i u takvim situacijama uobičajenom oduševljenju neka skepsa i žal ostali su zapisani na njegovu licu. Voljela bih da se varam, iako dobro znam da je i najveselije stvari, šale i pošalice uvijek izgovarao s neke filozofski udaljene distance. Predano je sudjelovao, ali ne i ustrajao na zastupljenosti određenih scenografskih radova, kao što je i oblikovanje (ovoga puta raskošnoga i podacima iscrpnoga, te likovnim prilozima potkrijepljenoga kataloga) prepustao njegovu autoru. Potom je izložba pod nazivom *Scenografije Aleksandra Augustinčića* gostovala s opravdanim razlogom u Karlovcu i Sisku (godinama je suradnik Dramskoga studija Zorin dom i Društvenoga doma Kocka vedrine!), a 7. prosinca

Carlo M. Riesco, CANDELARIA

1998. njezinom postavom u foajeu Hrvatskoga narodnog kazališta u Osijeku počinje znanstveno-kazališna manifestacija *Krležini dani u Osijeku*. Poslije vinkovačkoga Festivala glumca i u međuvremenu u zagrebačkome Hrvatskom narodnom kazalištu, prigodne izložbe Šandorove scenografije povodom njegove umjetničke obljetnice, njegovi kazališni nacrti izloženi su i u Hrvatskome narodnom kazalištu u Varaždinu 2008. godine. Tada je, kao i u svim sličnim prigodama, sve do svoje posljednje izložbe *Scenografije i pasteli* krajem 2008. godine u Zagrebu u Galeriji kaj u Kajkavskom spravištu, skromno i samozatajno, pomalo odsutno, stajao među svojim poštovateljima i unatoč golemom opusu i visokim stručnim priznanjima kao da je čeznuo za ispunjenjem svoje nedostižne umjetničke vizije: *Volio bih da imam još jedan život da mogu stvarati jer tako puno toga ima što treba biti napravljeno...* Ako je priroda izložbenoga medija pridonijela sintetičkoj prezentaciji i društvenom upoznavanju s antologijskim djelom Aleksandra Augustinčića, nenadmašnim majstorskim kazališne iluzije, i ako se ne zaborave njegove ljudske kvalitete, cilj je postignut jer ostaju uspomene, a zbirka scenografskih radova najbolji je dokaz njegove stvaralačke dragocjenosti.